

Pavel Kopeček

Cílem byla svoboda

**Odbojové hnutí na Přerovsku, Kojetínsku,
Hranicku a Lipnicku v letech 1939–1945**

CÍLEM BYLA SVOBODA

EDICE ERUDICA

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Vědecká redakční rada EDICE ERUDICA

- prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr.h.c. – Univerzita Palackého v Olomouci, ČR
- prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc. – Univerzita Komenského Bratislava, SR
- prof. ThDr. Jan B. Lášek – Univerzita Karlova v Praze, ČR
- doc. PhDr. Zdeněk Novotný, CSc. – Univerzita Palackého v Olomouci, ČR
- doc. Mgr. Antonín Staněk, Ph.D. – Univerzita Palackého v Olomouci, ČR
- prof. PhDr. Cyril Diatka, CSc. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, SR
- prof. PhDr. Josef Oborný, Ph.D. – Univerzita Komenského Bratislava, SR
- dr. hab. Aleksandra Trzcielińska-Polus – Instytut politologii Uniwersytetu Opolskiego
- Dr. Małgorzata Świder – Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego, PL
- prof. Dr. Andrew Burgess – University of New Mexico, American Academy of Religion, USA
- PhDr. Martina Klicperová – Baker, CSc., mim. prof. – San Diego, State University, USA
- doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc. – Univerzita Karlova v Praze, ČR
- doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc. – Západočeská univerzita v Plzni, ČR
- doc. PaedDr. Vanda Hájková, Ph.D. – Univerzita Karlova v Praze, ČR
- prof. PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D. – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
- Dr. Péter Varnágy, Ph.D. - University of Pécs, HU

Pavel Kopeček

CÍLEM BYLA SVOBODA

Odbojové hnutí na Přerovsku,
Kojetínsku, Hranicku a Lipnicku
v období nacistické okupace
v letech 1939–1945

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Tato publikace byla vydána s finanční podporou Olomouckého kraje.

Vydání dále finančně podpořila města Přerov, Hranice
a Lipník nad Bečvou.

Recenzenti:

prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr.h.c.

prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Copyright © Pavel Kopeček, 2015

Cover © Josef Kroupa, 2015

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2015

ISBN (pdf) 978-80-7425-945-6

Věnováno mé rodině

Úvod

Poměrně bouřlivé diskuse, které v České republice pravidelně provázejí výročí spjatá s nacistickou okupací a 2. světovou válkou, přesvědčivě ukazují, že toto období není jen stránkou v učebnicích dějepisu. Česká společnost utrpěla v této době poměrně hluboké rány, které se jen velmi pomalu a dlouho zacelují. Na první pohled by se snad mohlo zdát, že ve srovnání s jinými národy a zeměmi nebyly tak vážné. Lidské ztráty – s výjimkou obětí holocaustu – zde nedosáhly tak velkých počtů a také území českých zemí se stalo přímým bojištěm až v samotném závěru války. Navenek se tedy mohla jevit celková situace v protektorátu Čechy a Morava po převážnou část nacistické okupace klidná, přesto ovšem toto období českou společnost hluboce vnitřně poznamenalo.

Poměrně liberální prostředí Československé republiky bylo nahrazeno totalitním režimem, který represemi likvidoval veškerý odpor. Cíleným terorem namířeným zejména proti české inteligenci a řadou postupných germanizačních opatření nacistického okupačního aparátu měly být vytvořeny předpoklady pro poválečné „konečné řešení české otázky“ ve smyslu poněmčení „českého prostoru“. V tomto ohledu byla tedy 2. světová válka i bojem za zachování českého národa a logicky tedy v českém prostředí byla a často dodnes je chápána nejen jako střetnutí s nacistickým totalitním režimem a jeho spojenci, ale i jako vyvrcholení česko-německého národního konfliktu, který tím nabyl vyhroceného a nesmířitelného charakteru.

Dodnes je ohrožení, kterému tehdy nacisté český národ vystavili, vnímáno v rámci české historické paměti natolik silně, že například brání jakémukoliv radikálnímu přehodnocení náhledu většiny české společnosti na poválečný odsun německého obyvatelstva.

Válka a okupace výrazně ovlivnily českou společnost i v dalších směrech. Tváří v tvář selhání západních spojenců v době mnichovské konference a ohrožení existence českého národa nacistickým panstvím se pronikavě zvýšila přitažlivost SSSR jako válečné a poválečné opory československé politiky a vybledly i obavy z přeměny politických poměrů v Československu podle sovětského vzoru. Zřetelně to

vyjádřil velitel odbojové organizace Obrana národa generál Bedřich Homola, který se přitom v letech 1918–1920 účastnil v Rusku bojů československých legií proti bolševikům: „*Moskva nám nevezme ani řeč, ani půdu, kdežto Berlín obojí. Vládní forma se změní, za 30 až 50 let komunismus nebude, bude zde však národ, kdežto za vlády Němců by za 20 let byl národ zničen.*“

Při obraně národní svěbytnosti sehrálo významnou úlohu české odbojové hnutí. To začalo vznikat v souvislosti s okupací českých zemí nacistickým Německem v březnu 1939 jako jedna z prvních protinacistických rezistencí v Evropě. Formovalo se tak v situaci, kdy ještě neprobíhal válečný konflikt – ten propukl až o půl roku později. Tato skutečnost měla pochopitelně své výhody i nevýhody. Na jedné straně vznikající české rezistenci tehdy chyběla otevřená vnější podpora, na straně druhé ohledy na zahraničí nutily nacisty zpočátku vystupovat v protektorátu Čechy a Morava aspoň navenek relativně umírněně a mj. postavit do čela české protektorátní správy osobnosti, které představovaly určitou kontinuitu s předcházejícím československým obdobím. Tak mohlo dojít k tomu, co nemělo obdobu v jiných okupovaných zemích – ke kontaktům, a dokonce k aktivní spolupráci vrcholných představitelů oficiální české protektorátní reprezentace s domácími podzemními hnutími i zahraničními odbojovými centry. Tento stav byl ovšem v důsledku vzrůstajícího tlaku nacistů na protektorátní vládu i na celou českou společnost dlouhodoběji neudržitelný.

V jistém smyslu je paradoxní, že v tomto „mírovém“ období měla v českém ilegálním hnutí nejvýznamnější úlohu „podzemní armáda“, tj. Obrana národa, která hrála podobnou roli jako pozdější vojenské organizace vytvořené například v rámci polského nebo norského odboje. Pro český odboj byl ovšem mír mezi 15. březnem a 1. zářím roku 1939 v podstatě nežádoucím stavem a všechny jeho naděje se upíraly k vypuknutí války, jež měla přinést obnovení české nebo československé státnosti. Mezi příslušníky důstojnického sboru československé armády se také výrazně uplatňoval motiv nenaplněného poslání armády, která nesměla bojovat v září 1938, a v českých vlasteneckých kruzích byla armáda často chápána jako jediná instituce předmnichovské republiky, která vyšla se ctí z národní tragédie podzimu roku 1938.

Hlavní část aktivit českého odboje byla ovšem v prvních letech okupace z velké části motivována mylnými odhady. Jeho představitelé se domnívali, že rozhodující kolo zápasu s nacistickým Němcem je už nadosah a že je nutné se na něj co nejlépe připravit – ať už rozsáhlou výstavbou podzemní armády v roce 1939 nebo aktivizací ilegální činnosti v létě 1941. Logicky pak následovaly tvrdé protiúder okupační moci – rozbití hlavních sil Obrany národa na přelomu let 1939 a 1940 a teror prvního stanného práva na podzim roku 1941, který zdecimoval nejdůležitější organizace českého odboje napojené na Ústřední vedení odboje domácího.

Rok 1942 pak představoval důležitý mezník ve vývoji českého podzemního hnutí v průběhu nacistické okupace. Na jedné straně se atentát na R. Heydricha, k jehož úspěšnému provedení se spojily síly zahraničního i domácího odboje, stal asi nejviditelnějším a nejvýraznějším činem českého protinacistického hnutí v průběhu 2. světové války, na druhé straně krvavý protiútok nacistů po atentátu způsobil českému odbojovému hnutí nejhlubší krizi v celém průběhu okupace, z něhož se prakticky po celý rok 1943 těžce vzpamatovávalo.

S postupným vyčerpáváním sil domácí rezistence zákonitě rostl význam zahraničního odboje, jehož londýnskému centru se postupně podařilo překonat hlavní problémy spojené se svým uznáním ze strany velmocí protihitlerovské koalice. Zejména od druhé poloviny roku 1944 pak došlo i k oživení domácího odbojového hnutí, v němž se přes nedostatek zbraní projevoval zřetelný příklon k ozbrojeným aktivitám. Na rozmachu odboje v českých zemích se výrazně podílel příchod řady parašutistických desantů z Velké Británie i SSSR a přes úsilí nacistických bezpečnostních sil se v některých oblastech protektorátu začalo rozvíjet partyzánské hnutí, jehož aktivita kulminovala v závěrečných měsících války. Povstání, které vypuklo na řadě míst českých zemí v květnu 1945, se pak stalo vyvrcholením a zároveň i epilogem činnosti odbojového hnutí. Přes toto závěrečné vzepětí se domácí rezistence už nedokázala stát rovnocenným partnerem zahraničního odboje, jehož dominance se projevila při formování poválečné podoby obnoveného československého státu – což ovšem bylo podobné situaci ve většině nacisty okupovaných zemí.

Co se týče podmínek okupačního režimu, v rámci něhož české odbojové hnutí po převážnou část nacistické okupace působilo, jeho charakter byl v určitých ohledech na pomezí mezi „západním“ a „východním“ modelem. Na jedné straně zde existovala vnější kulisa „samosprávného“ protektorátu Čechy a Morava a většinou jen výběrový teror namířený proti aktivním odpůrcům nacistické nadvlády – což připomínalo režimy vytvořené nacisty například v Dánsku, Norsku nebo Holandsku. Na straně druhé zde byly přítomny budoucí plány „konečného řešení české otázky“, jejichž drastičtější varianty byly aplikovány na okupovaném území Polska nebo SSSR. Tyto skutečnosti ztěžovaly domácímu odbojovému hnutí jeho pozici, protože zužovaly jeho personální základnu – motivem pro účast v ilegálním hnutí totiž nemohlo v drtivé většině případů být bezprostřední existenční ohrožení, ale jen osobní svobodné rozhodnutí každého jednotlivce.

V neposlední řadě se český odboj v protektorátu Čechy a Morava musel v průběhu okupace vyrovnávat s řadou obtížně překonatelných překážek, k nimž patřil například nedostatek skutečně nepřístupných míst na vlastním území a po většinu okupace i značná vzdálenost od front, která znemožňovala ve větší míře podporu zvenčí. Pro rozsáhlejší zásilky zbraní a dalšího materiálu chyběla v dané chvíli buď silná domácí odbojová organizace, která by je mohla přijmout a účinně využít, nebo příznivá situace na bojištích, jež by umožňovala aktivizaci vlastní činnosti, nebo konečně ochota zahraničních spojenců se tímto způsobem angažovat. Výsledkem bylo, že český odboj byl dodávkami zbraní podpořen prakticky nejméně ze všech rezistencí na území okupované Evropy. Nemohl tak sehrát roli, se kterou počítal, tj. být vůdčí silou při obnovení československé státnosti. Přesto se svou činností a obětmi důstojně zařadil do kontextu evropského protifašistického hnutí odporu.

Cílem této publikace je zachytit působení odbojových a ilegálních sil a skupin na území přerovského a hranického politického okresu, a to v časovém období celé nacistické okupace. Přitom výrazný mezník ve vývoji českého národního odbojového hnutí, a to jak v celostátním, tak i v regionálním kontextu, tvoří rok 1942, protože v důsledku represivních zásahů nacistických bezpečnostních složek dochází v jeho průběhu k likvidaci, resp. k výraznému utlumení organizované

ilegální činnosti. Její výraznější oživení pak znovu přinesla až druhá polovina roku 1944.

Záměrem této práce je ale nejen popsat činnost odbojových organizací a objektivně zhodnotit jejich význam, ale pokusit se aspoň částečně analyzovat sociální a politické zařazení jejich členů, včetně konkrétních motivů pro ilegální aktivitu. Rovněž by měly být postiženy rozdíly, ale současně i kontinuita v charakteru, personálním složení a metodách jednotlivých odbojových skupin.

Tato práce publikačně nevzniká takříkajíc na „zelené louce“, je výsledkem dlouhodobého výzkumu autora a jejím přímým východiskem jsou jednak samostatné monografie věnované působení výsadků ze SSSR v roce 1941 a odbojové organizaci Lvice, jednak dílčí odborné studie publikované zejména ve sbornících Státního okresního archivu Přerov.

1. Přerovsko a Hranicko v období nacistické okupace

Když 15. března 1939 obsadila německá vojska okleštěné území českých zemí a následujícího dne byl vyhlášen tzv. protektorát Čechy a Morava, začala pro český národ doba nacistické okupace. Toto složitě a rozporuplné období se pochopitelně velmi výrazně odrazilo také v historii Přerovska a Hranicka.

Podle posledního předválečného sčítání obyvatel v roce 1930 žilo v tehdejších politickém okrese Přerov, který se skládal ze soudních okresů Přerov a Kojetín, celkem 84 317 obyvatel, přičemž nejvyšší podíl připadal na tři města – samotný Přerov (22 362 obyvatel), Kojetín (6214 obyvatel) a Tovačov (2838 obyvatel). Kromě těchto měst se v politickém okrese, jenž měl rozlohu cca 450 km², nacházelo v období před mnichovskou konferencí ještě dalších 76 obcí. Z národnostního hlediska šlo o výrazně český region, poněkud vyšší počet německých obyvatel žil jen v Přerově (714 osob), mnohem menší podíl tvořilo německé obyvatelstvo v Kojetíně (38 osob) nebo v Tovačově – 11 osob. K židovské národnosti se v tomto politickém okrese v roce 1930 přihlásilo 211 obyvatel, přičemž počet osob hlásících se k židovskému náboženskému vyznání činil 421.¹ Poválečný odsun německého obyvatelstva pak postihl v přerovském politickém okrese celkem 349 osob.

V politickém okrese Hranice, který se skládal ze soudních okresů Hranice a Lipník nad Bečvou, žilo v roce 1930 celkem 61 652 obyvatel, z nichž se 50 665 hlásilo k české národnosti a 9705 k německé. Německé obyvatelstvo žilo zejména v obcích severní a východní části soudního okresu Hranice, v soudním okrese Lipník nad Bečvou byly německé jen obce Kozlov, Ranošov a Slavkov. Německé menšiny se nacházely také v obou okresních městech tohoto politického okresu.

Nejvyšší počet obyvatel v celém politickém okrese žil v roce 1930 pochopitelně v Hranicích – 10 826 osob, z nichž se 1127 hlásilo

1 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*, sv. VI., Ostrava 1978, s. 28–37.

k německé národnosti. V Lipníku nad Bečvou žilo v té době celkově 7530 obyvatel, z nichž se k německé národnosti přihlásilo 740. Počet osob židovského náboženského vyznání v celém hranickém politickém okrese činil 371. Před mnichovskou konferencí bylo v hranickém soudním okrese 49 obcí a v lipnickém soudním okrese 29 obcí, celková rozloha hranického politického okresu tehdy činila asi 595 km². Poválečný odsun německého obyvatelstva se pak v hranickém politickém okrese týkal 7007 osob.²

Politický okres Přerov nebyl přímo dotčen územními změnami po mnichovské konferenci, výrazné byly ovšem některé nepřímé dopady – jen v Přerově samém našlo na podzim 1938 trvalý pobyt 1193 osob uprchlých nebo vyhnaných ze zabraných oblastí Opavska a Znojemska.³ Organizace a koordinace pomoci těmto lidem se stala jedním z důležitých kořenů pozdějšího vzniku odbojového protinacistického hnutí na Přerovsku. Pomoc lidem, kteří museli opustit své domovy v pohraničí, poskytovaly i další obce v regionu – například v Brodsku našlo po mnichovské konferenci v Dělnickém domě nouzové ubytování asi 80 železničářů a na delší dobu se zde usadilo asi 30 rodin.

Výrazné byly naproti tomu územní dopady mnichovské konference v politickém okrese Hranice, od něhož bylo odtrženo 22 obcí s asi 10 tisíci obyvateli (z toho zhruba čtvrtina české národnosti). Ze soudního okresu Hranice bylo zabráno 19 obcí a ze soudního okresu Lipník nad Bečvou obce tři. Původně se v záboru ocitlo i pět takřka výlučně českých obcí z hranického soudního okresu – Spálov, Luboměř, Jindřichov, Partutovice a Střítěž nad Ludinou. Již 12. října 1938 podali obyvatelé těchto obcí petici za propuštění ze záboru, pět organizátorů sbírání podpisů bylo poté zatčeno a propuštěno až po dvou měsících. V listopadu 1938 byly nakonec obce Střítěž nad Ludinou, Jindřichov a Partutovice ze záboru vyňaty. Určitým dozvukem těchto událostí se pak stala ve školním roce 1939/1940 školní stávka ve Spálově, při níž si matky žáků 1. třídy místní obecné školy vynutily vyučování svých

2 Tamtéž, s. 117–120. LAPÁČEK, J.: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*, Zehušice: Městské knihy 2009, s. 12.

3 Státní okresní archiv Přerov (dále SOKA Přerov), fond Český svaz protifašistických bojovníků Přerov (dále ČSPB Přerov), sign. 1/4525/1985.

děti v českém jazyce.⁴ I na Hranicku našlo po mnichovské konferenci útočiště mnoho osob ze zabraného pohraničí – jen v Hranicích šlo zhruba o 300 rodin. K dokreslení územního vývoje hranického politického okresu je nutné ještě uvést, že v letech 1942 až 1945 se stal jeho součástí i soudní okres Bystřice pod Hostýnem.

Z hospodářského hlediska náleželo Přerovsko k zemědělsky vysoce produktivním oblastem, z čehož těžil místní rozvinutý potravinářský průmysl, a to nejen v Přerově, ale i v Kojetíně, Tovačově a Brodku, v nichž významnou hospodářskou základnu tvořily místní cukrovary a další potravinářské podniky (lihovary, sladovny atd.). Kromě potravinářství se na Přerovsku už od konce 19. století rozvíjel také průmysl strojírenský, chemický, oděvní a obuvnický. Nacházela se zde i významná elektrárenská základna – Středomoravské elektrárny Přerov zásobovaly proudem značnou část Moravy.

Nejdůležitějším průmyslovým podnikem se v Přerově i v celém regionu stal na konci třicátých let 20. století závod na výrobu optických přístrojů Optikotechna (dnešní Meopta), který byl založen v roce 1933 a o dva roky později byl včleněn do koncernu Zbrojovky Brno. (V roce 1944 v Optikotechně pracovaly už přes tři tisíce zaměstnanců.) K dalším důležitým továrnám v Přerově patřila v té době strojírna a slévárna Heinik a dědici (asi 250 zaměstnanců), akciová strojírna Belka (asi 150 zaměstnanců) a kožedělný podnik Kazeto (asi 300 zaměstnanců).⁵ Hospodářský život celého regionu byl výrazně ovlivňován existencí dopravní sítě, v níž zejména přerovské nádraží plnilo roli strategicky důležité křižovatky čtyř železničních tratí směřujících na Olomouc, Brno, Břeclav a Moravskou Ostravu. Ve třicátých letech 20. století pracovalo na železnici v přerovském politickém okrese kolem 2500 zaměstnanců.

Už od poloviny 19. století Přerovsko představovalo oblast se silným českým národním hnutím, které se projevovalo rozmanitou spolkovou,

4 NOVOTNÝ, L.: Hranicko ve dnech mnichovského diktátu v roce 1938, *Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou* (dále ZMHLT), říjen 1978, s. 2–6. KRŠKA, I.: Zpráva Jana Hajchla a Antonína Brňáka o Spálovu za okupace, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, č. 30 (1982), s. 13–18.

5 CHUMCHAL, M.: Průmyslový rozvoj města. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě*, Přerov 2000, s. 141–148.

kulturní i politickou činností. Významnou úlohu hrál podobně jako jinde Sokol – jen v samotném Přerově, který byl sídlem Středomoravské sokolské župy Kratochvílovy, dosáhl v roce 1938 počet dospělých členů místní sokolské jednoty 1433 osob a v následujícím roce se zejména v důsledku začlenění uprchlíků ze zabraných pohraničních území ještě zvýšil na 1514.⁶ Podobně jako v jiných regionech představovaly i na Přerovsku v meziválečném období důležitý společenský fenomén legionářské organizace v čele s Československou obcí legionářskou – jen její přerovská jednota měla v srpnu 1939 včetně tzv. organizovaných přátel legionářů celkem 465 členů.⁷ Z místních vzdělávacích institucí je pak třeba zmínit především přerovské gymnázium, které bylo založeno v roce 1870 jako třetí nejstarší ústav tohoto typu s českým vyučovacím jazykem na Moravě.

Z hlediska působení a volebních úspěchů politických stran se v období první republiky ve venkovských částech Přerovska uplatňoval silný vliv lidovců a agrárníků, v městských centrech pak i sociálních demokratů, národních socialistů a komunistů.⁸ V samotném Přerově v obecních i parlamentních volbách ve třicátých letech 20. století získávali nejvíce hlasů sociální demokraté, z jejichž řad pocházel i poslední předokupační starosta Přerova František Lančík. V Kojetíně byla nejsilnější politickou stranou KSČ.

V hranickém politickém okrese hrálo v hospodářství rovněž významnou úlohu zemědělství, zejména obilnářství a pěstování okopanin a pícnin. Důležitá byla i lesní výroba, která se mj. projevovala existencí řady pil. Po roce 1900 přibýval postupně počet zaměstnaných v průmyslu a živnostech, takže kolem roku 1930 působil v těchto odvětvích největší počet pracovníků. Průmysl a živnosti byly soustředěny

6 *Památník 125. výročí Tělocvičné jednoty Sokol Přerov*, Přerov 1996, s. 14 a Výroční zpráva tělocvičné jednoty Sokol Přerov za rok 1939 (materiál v držení Bohumila Domanského).

7 LAPÁČEK, J.: Vznik a vývoj legionářských organizací, místní legionářské organizace okresu Přerov. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Rodáci a občané okresu Přerov v československé legionářské armádě v letech 1914–1920*, Přerov 2001, s. 19.

8 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: c. d., s. 34–35.

zejména v obou okresních městech Hranicích a Lipníku nad Bečvou, která byla též centry peněžnictví a obchodu.⁹

V první polovině 20. století se na Hranicku kromě textilního, dřevařského a potravinářského průmyslu dostával do popředí zejména průmysl kovodělný, který reprezentovaly zejména továrna firmy Kunz v Hranicích, specializující se na vodovody, pumpy a čerpadla, a firma Wawerka v Lipníku nad Bečvou, vyrábějící mj. přesné obráběcí stroje. Specifický význam získala v Lipníku nad Bečvou továrna na výrobu zápalek, která se brzy po svém vzniku stala monopolní pro celou Moravu. Rozvíjelo se také stavebnictví, které mohlo těžit mj. z existence řady kamenolomů. V Hranicích rovněž existovaly dvě cihelny – Wawerkova a Czeikeho. Významným energetickým podnikem byla hranická městská plynárna.¹⁰

Nejvýznamnějším centrem kulturního a školského života v tomto politickém okrese bylo město Hranice, kde byla gymnázia, odborné (hlavně lesnické) školy a školy vojenské. Byl zde rovněž značný počet kulturních spolků a institucí, mj. také městské muzeum a veřejná knihovna.

Politická situace na Hranicku byla do značné míry ovlivňována česko-německým národnostním soupeřením, a to zejména v obou okresních městech. V Hranicích získali Češi kontrolu nad radnicí v roce 1903, v Lipníku nad Bečvou až v roce 1918. V období první Československé republiky v politickém okrese převládal politický vliv agrární, lidové a sociálně demokratické strany, v Hranicích i Lipníku nad Bečvou soupeřily o post nejsilnější politické strany právě sociální demokraté s lidovci.¹¹

Nacistická okupace výrazně poznamenala systém státní správy a místní samosprávy v českých zemích, což se samozřejmě projevilo i na Přerovsku a Hranicku. Již v přechodném období tzv. vojenské správy (15. březen–15. duben 1939) se konstituovaly základy německé civilní správy protektorátu Čechy a Morava, jejíž nejnižší články tvořily tzv. oberlandráty (úřady vrchních zemských radů), které

9 Tamtéž, s. 120–121.

10 LAPÁČEK, J.: *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*, c. d., s. 92.

11 BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: c. d., s. 126–127.

měly za úkol mj. kontrolovat činnost českých autonomních orgánů, zejména okresních úřadů, městské a obecní samosprávy.¹² Na střední Moravě existovaly oberlandráty zpočátku tři – olomoucký (zahrnoval politické okresy Olomouc-město, Olomouc-venkov, Hranice a Přerov), prostějovský a kroměřížský. K 1. červenci 1940 byly dva poslední zrušeny a většina jejich území byla přičleněna k olomouckému oberlandrátu. V souvislosti s tzv. Heydrichovou správní reformou v roce 1942 pak celé Olomoucko začalo podléhat oberlandrátu v Ostravě.¹³ V čele okresního úřadu v Přerově stál od února 1939 do července 1942 okresní hejtman JUDr. Josef Frey, poté až do května 1945 Erwin Kraut. Německým okresním hejtmanem v Hranicích byl v letech 1942–1945 JUDr. Franz Jeschke.

Silnému tlaku okupantů byla vystavena i obecní a městská samospráva, a proto došlo v řadě obcí na Přerovsku a Hranicku k výměnám starostů a rekonstrukcím obecních zastupitelstev, z nichž byli vyloučeni bývalí legionáři.¹⁴ K zvláště výrazným zásahům sáhla okupační moc v strategicky důležitém Přerově, v němž byl dosavadní starosta František Lančík přinucen už 25. března 1939 rezignovat, načež ho vystřídal dosavadní náměstek Jan Moulík, který byl do přerovského zastupitelstva zvolen za národně socialistickou stranu.

Ale ani Moulíkovo setrvání v této funkci – přerušené šestitýdenní internací v souvislosti se zatýkáací akcí *Albrecht der Erste* v době vypuknutí 2. světové války – nebylo pro okupační moc přijatelné a po jeho nucené rezignaci v květnu 1940 se správy obecních záležitostí ujal nejstarší člen městské rady Karel Nachtigal. Zásadním zásahem do přerovské samosprávy se pak stalo rozpuštění městského zastupitelstva, ke kterému došlo dne 11. září 1940 výměrem zemského úřadu v Brně. Řízením města byl následně pověřen vládní komisař Karl Kavka von Sittaheim, bývalý okresní hejtman v Zábřehu, který se úřadu ujal 23. září 1940. Vykonával ho ale jen do konce roku 1940 a místo něho

12 GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Velké dějiny zemí koruny české: 1938–1945*, sv. XVa, Litomyšl – Praha 2006, s. 185.

13 BARTOŠ, J.: *Odboj proti nacistickým okupantům na Olomoucku v letech 1939–1945*, Olomouc 1997, s. 30.

14 ŠÍREK, J. a kol.: *Aby nebyli zapomenuti*, Přerov 2005, s. 163.

pak byl 7. ledna 1941 jmenován JUDr. Johann Petzny, bývalý starosta Uničova, který v této funkci setrval až do května 1945.¹⁵

V Kojetíně rezignoval dosavadní starosta města Vratislav Štěpánek na svoji funkci v září 1940 a Okresním úřadem v Přerově byl na jeho místo jmenován na konci roku 1940 okresní soudce dr. Leopold Pospíšil. V Lipníku nad Bečvou se dosavadní starosta za sociální demokracii František Látal už v únoru 1939 vzdal svého úřadu „*pro změněné politické poměry*“ a na jeho místo nastoupil v dubnu téhož roku Leopold Bartoš, zástupce lidové strany. Ten ve své funkci vydržel do října 1940, na počátku roku 1941 pak bylo lipnické městské zastupitelstvo rozpuštěno a vládním komisařem jmenován Ing. Siegfried Palme, původně ředitel chemické továrny. Ten byl ale už v průběhu roku 1941 vystřídán Ludwigem Weberem.¹⁶

V Hranicích došlo k rezignaci dosavadního starosty Františka Čajky už několik dní po 15. březnu 1939 a jeho nástupcem byl v dubnu téhož roku zvolen dosavadní první náměstek Emil Konečný. Na konci roku 1940 pak byl správou města pověřen Raimund Geyer. Výnosem zemského úřadu v Brně bylo městské zastupitelstvo v Hranicích 21. února 1941 rozpuštěno a vládním komisařem zde byl jmenován Karl Kettner.¹⁷

Ačkoliv armáda nehrála v životě Přerova tak významnou úlohu jako například v blízké Olomouci, i zde byly v období první republiky umístěny některé vojenské jednotky československé armády, především jezdecké a dělostřelecké. Přerov se také stal hned v říjnu 1918 sídlem posádkového velitelství, které zde působilo až do července 1939. Ve městě byly umístěny v průběhu let 1918–1939 různé části 6. jezdeckého pluku a od září 1933 i 82. jezdecký dělostřelecký oddíl.

K dislokaci dalších vojenských jednotek do Přerova pak došlo v souvislosti s rostoucím ohrožením republiky v druhé polovině třicátých let. V prosinci 1938 byly do Přerova přemístěny součásti 34. pěšího pluku – střelce Jana Čapka, konkrétně jeho 3. polní prapor a náhradní

15 LAPÁČEK, J.: Starostové města Přerova 1850–1939. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě*, s. 49.

16 ŠTEJGERLE, L.: Ohlasy Mnichova a jeho následky v Lipníku nad Bečvou a na Lipnicku, *Lipenský kulturní kalendář* (dále LKK), č. 12/1988, s. 6–8.

17 BEDNÁŘ, V. – INDRA, B. – LAPÁČEK, J.: *Kronikáři města Hranic*, Hranice 2004, s. 198.

prapor.¹⁸ Přerovské letiště v Henčlově, urychleně budované od roku 1937, se v téže době stalo základnou 63. zvědné letky 2. leteckého pluku „Dr. Edvarda Beneše“, která byla vyzbrojena jednak zastaralými dvouplošníky A-100, jednak modernějšími dvoumotorovými B-71, zakoupenými v SSSR. Mezi piloty tohoto útvaru patřil mj. i František Fajtl.¹⁹

V Hranicích se vojenská posádka nacházela rovněž od vzniku Československé republiky, mj. ji tvořilo velitelství 8. pěší divize a řada pěších, dělostřeleckých i týlových jednotek československé armády. Výrazně se do dějin města zapsala zejména Vojenská akademie, navazující na tradici místního vojenského školství, která vznikla v roce 1920 na základě výnosu Ministerstva národní obrany. Akademie připravovala důstojníky z povolání všech druhů zbraní, její adepti museli mít ukončenou středoškolskou docházku, včetně maturity. Dále byli do akademie přijímáni délesloužící poddůstojníci a rotmistři, pokud dosahovali výborného hodnocení. Absolventi byli vyřazováni v hodnosti poručíka, do léta 1938 jich nastoupilo do československé armády několik tisíc.²⁰ Mezi pedagogickým sborem i absolventy hranické Vojenské akademie najdeme řadu pozdějších hrdinů domácího nebo zahraničního protinacistického odboje, například Otakara Jaroše, Josefa Brykse, Jána Goliana, Otakara Zahálku, Bedřicha Homolu, Karla Klapálka, Alexandra Kordu, Josefa Ocelku, Adolfa Opálku, Heliodora Píku, Josefa Robotku, Vladimíra Taláška nebo Josefa Olega Svátka.

I Lipník nad Bečvou patřil od roku 1921 k posádkovým městům a byly zde kratší či delší dobu umístěny zejména dělostřelecké jednotky a od roku 1937 zde působil i telegrafní prapor 6. Pro potřeby vojska zde byly počátkem dvacátých let adaptovány dělostřelecké kasárny a v letech 1934–1937 postaveny telegrafní kasárny.²¹

O tom, že dochází k obsazování území republiky německou armádou, byl okresní úřad v Přerově informován telegramem z úřadu zemského

18 CHUMCHAL, M. – CAGÁŠEK, B. – ZÁLEŠÁK, I.: Pozemní vojsko v Přerově. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, Přerov 2002, s. 33.

19 VOLTR, J.: Historie létání v Přerově. In: LAPÁČEK, J. (ed.): *Přerov – Povídání o městě 2*, s. 38–55.

20 FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*, Praha 2006, s. 271.

21 Tamtéž, s. 392.

VYHLÁŠKA

**Republika jest přechodně
obsazována brannou mocí
Německa. Také město Přerov
bude zabráno.**

**Městská rada žádá občanstvo, aby každý se věnoval
svému povolání a nedal se strhnouti ani k projevu
ani k činu, který by mohl uškoditi.**

Klid může mnoho zachrániti!

Dne 15. března 1939.

Městská rada v Přerově.

Starosta: Fr. Lanáik.

*Vyhláška přerovské městské rady z 15. března 1939 o obsazení Přerova
německou armádou. (SOKA Přerov)*